

Det ekonomiska läget hösten 1960

Den ekonomiska utvecklingen hittills under 1960 har för Sveriges del varit mycket gynnsam och aktiviteten inom näringslivet har ständigt ökat. Drivkraften har därvid i främsta rummet varit det kraftigt stigande bostadsbyggandet och en expansiv investeringsvilja inom industrin, såväl vad beträffar byggnadsverksamhet som investeringar i maskiner. En relativt betydande påfyllnad av lagren har vidare av allt att döma skett. Härpå tyder bland annat den stora importen och den höga bankutlåningen. Att högkonjunkturen inte är ensidig och bara beror på den inhemska efterfrågan utan även ligger fast förankrad utomlands, visar den väl hävdade exporten.

Tabell 1. Industriproduktionens förändringar januari—juni

	1958/59 %	1959/60 %
Hela industrin	+ 1	+ 8
Järnmalmsgruvor	- 12	+ 17
Järn- och metallverk	+ 15	+ 9
Sysselsättning i verkstäder	- 3	+ 5
Träindustri	- 9	+ 12
Massa- och pappersindustri	+ 4	+ 17
Livsmedelsindustri	- 2	+ 7
Textil- och sömnadsindustri	± 0	+ 5 ³⁾
Läder- och skoindustri	- 7	- 4

³⁾ endast första kvartalet.

Ett drag i den aktuella konjunkturbilden som inte är minst viktig är att utvecklingen inte kan sägas innebära någon generell inflatorisk tillspetsning. Den ökade aktiviteten har nämligen åtföljts av i stort sett stabila priser. Därmed är dock inte sagt att prisläget kommer att förbli oförändrat. Ty även om detta sannolikt åtminstone på kort sikt synes bli fallet får man inte glömma bort, att ökade löne- och andra produktionskostnader sker med en viss eftersläpning. Mycket är också beroende på den fortsatta ekonomiska politik som kommer att föras. Detta är som bekant i dubbel bemärkelse ännu en öppen fråga.

Men samtidigt som det ekonomiska läget för närvarande kan karakteriseras som en balanserad högkonjunktur med tydligt märkbara expansiva drag, finns det dock en del tendenser som utlöst en tidvis mycket intensiv debatt om riskerna för en överhettning av produktionsresurserna. Bakom detta ligger den tankegången att de tillgängliga resurserna redan är fullt utnyttjade och att det därför under den återstående delen av året kan bli svårt att hålla den nuvarande expansionstakten. Industriproduktionen har sålunda exempelvis visat, visserligen svårtolkade men ändå tydliga, tecken på stagnationstendenser. På arbetsmarknaden har vidare vissa översysselsättningsfenomen återupstått. Dessa, som varit praktiskt taget försvunna under de senaste två, tre åren, har bland annat tagit formen av en stigande tendens till ökad rörlighet och frånvaro bland de anställda.

Splittrad produktionsbild

Den nu förflutna delen av året har alltså vad beträffar den industriella produktionsutvecklingen givit en delvis splittrad bild. Under de sex första månaderna i dess helhet var nämligen industriproduktionen 8 % större än samma tid 1959. Detta innebär en stegringstakt som ligger betydligt högre än den genomsnittliga under 1950-talet. Men ser man till hur utvecklingen varit månad för månad blir intrycket något annorlunda. Under januari—februari var sålunda produktionsökningen 8—9 % för att sedan under april—maj krympa till 7 %. Att

juni kom att visa en uppgång med 8 % utesluter inte att expansionstakten inom industrin håller på att successivt avstanna.

Den löpande orderingången samt de redan ineliggande orderstockarna tyder visserligen på att det finns incitament till en fortsatt hög produktionsnivå. Men de enkäter, som Arbetsmarknadsstyrelsen och Konjunkturinstitutet nyligen gjort, visar att de tillgängliga produktionsresurserna och då främst tillgången på arbetskraft kan bli en alltför besvärande flaskhals.

Av de olika branscherna har utvecklingen varit mest gynnsam för skogsindustrin. Inom träindustrin samt massa- och pappersindustrin låg sålunda produktionen under första halvåret 12 resp. 17 % högre än motsvarande tid 1959. Avsättningsbetingelserna har här också varit goda och av den för hela året beräknade tillgängliga exportkvantiteten av trävaror liksom av cellulosa produkter torde man kunna säga, att de i stort sett redan disponerats. Priserna har varit relativt stabila och de prisrörelser som förekommit har varit i uppåtgående riktning.

Även vid järnmalmsgruvorna och för järn- och metallverken har produktionsökningen varit större än den genomsnittliga för hela industrin. Beträffande de sistnämnda kunde man dock under motsvarande tid 1959 notera, tabell 1, en väsentligt högre stegringstakt, 15 % mot 9 % 1960. Aktiviteten, som trots detta ändå måste anses som hög, beror här främst på den livliga investeringsverksamheten inom industrin och bostadsbyggandet samt behoven av att öka de förefintliga lagren. Samma sak kan även sägas gälla för verkstadsindustrin, där leveranserna både till hemmamarknaden och på export varit kraftigt stigande. Här har också allmänhetens ökade efterfrågan på varaktiga konsumtionsvaror, särskilt då bilar, verkat stimulerande.

Vad slutligen beträffar de egentliga konsumtionsvaruindustrierna har året inneburit en väsentlig konjunkturförbättring för textil- och konfektionsindustrin. Men frågan är om denna återhämtning innebär inledningen till ett nytt och åter gynnsamt skede för denna bransch eller om den endast är tillfällig. Det sistnämnda, särskilt då med tanke på sjustatsmarknaden, ligger dock närmast till hands att tro med hänsyn till vårt höga kostnadsläge. För läder- och skoindustrin har däremot utvecklingen inte lett till någon mer synbar förbättring och denna är för övrigt den enda bransch som redovisar minskad produktion.

Arbetskraftsbrist

På arbetsmarknaden har den stigande ekonomiska aktiviteten medfört en särskilt inom kapitalvaruindustrierna kraftig ökning av sysselsättningen, vilket lett till en alltmer accentuerad brist på arbetskraft. Antalet registrerade arbetslösa, som av säsongmässiga skäl steg något i augusti, uppgår sålunda inte till mer än i runt tal 17 000. Siffran är endast två tredjedelar så

Tabell 2. Utrikeshandeln januari—juli 1960

	Import		Export	
	Mkr.	%	Mkr.	%
Livsmedel	989	+ 5	205	— 10
Mineraliska bränslen .	1 159	+ 11	—	—
Råvaror	739	+ 37	2 469	+ 16
Kemiska produkter ..	643	+ 30	212	+ 17
Bearbetade varor	2 121	+ 42	2 001	+ 18
Maskiner och apparater	1 367	+ 20	1 311	+ 21
Transportmedel	773	+ 20	982	+ 12
Övriga varor	584	+ 25	242	+ 31

stor som under samma månad 1959. Samtidigt har antalet lediga platser stigit och detta så snabbt, att andelen icke tillsatta platser — som kan användas som ett mått på spänningen på arbetsmarknaden — ökat ganska kraftigt. Som exempel kan nämnas att under juni, någon senare uppgift finns ännu inte, uppgick de lediga platserna till 142 000 medan de tillsatta stannade vid 92 000.

Knappheten på arbetskraft, som även torde ha medfört en betydande löneglidning vid sidan av kollektivavtalen, är dock ojämnt fördelad mellan olika näringsgrenar. I första hand gäller den dessutom yrkesutbildad arbetskraft. Trots detta vågar man nog beskriva läget så att man nått eller åtminstone är mycket nära den gräns, där alla tillgängliga resurser är syselsatta. Att det förstnämnda verkligen är fallet på många håll visar bland annat den intensifiering av importen av utländska arbetare, som förekommit den senaste tiden. Men huruvida dessa, och andra hittills vidtagna åtgärderna för att öka utbudet och minska pressen på efterfrågesidan, är tillräckliga kan endast framtiden utvisa. Som det nu ser ut kan dock den fortsatta produktionsutvecklingen under 1960 komma att i stor utsträckning bli bestämd — förutom givetvis de kapacitets- och produktivitetshöjningar som följer med de ökade investeringarna — av om det finns någon arbetskraft eller inte att ta till.

Hög utrikeshandel

Till en högkonjunkturs yttringar hör att utrikeshandeln både på export- och importsidan ligger på en hög nivå. De siffror som nu föreligger över utvecklingen under januari—juli visar också att aktiviteten på detta område varit intensiv. Jämfört med motsvarande månader förra året har nämligen exporten ökat med 17 % till 7 400 Mkr. och importen med inte mindre än 24 % till 8 400 Mkr. En ogynnsam sida av denna utveckling av importen och exporten är emellertid en påtaglig försämring av handelsbalansen. Importöverskottet är nämligen nu av storleksordningen en miljard mot 400 Mkr. för ett år sedan. Som jämförelse kan också nämnas, att i den i våras framlagda reviderade nationalbudget räknade finansdepartementet visserligen med en starkare ökning av importen än exporten. Men för hela året skulle

underskottet i handelsbalansen bli i stort sett oförändrat i förhållande till 1959 eller 1 300 Mkr.

Den starka importökningen — som även medfört en försämring av valutareserven — torde till stor del sammanhånga med en lageruppbyggnad hos industrin och handeln. Stora ökningar har förekommit av råvaror och halvfabrikat, tabell 2. Att importen av maskiner likaså stigit kraftigt beror utan tvivel på de ökade investeringarna. Förklaringen till den första lagerpolitiken får ses i samband med den nedskärning som ägde rum under konjunkturvattningen. Man har alltså att göra med en lagerväxling och det finns mycket som tyder på att företagens inställning till att lagren är för stora eller för små spelar en betydande roll för konjunkturutvecklingen.

På exportsidan, där utvecklingen avspeglar sig i en betydligt jämnare stegringskurva än den mer ryckiga importen, kan en kraftig ökning noteras för praktiskt taget samtliga varugrupper. Även här är, som också framgår av tabell 2, uppgången kraftig för verkstadsprodukter som maskiner och transportmedel. Som exempel på det sistnämnda kan nämnas, att antalet utförda bilar under de sju första månaderna var 37 000 mot 30 000 för ett år sedan. Men även för skogsvaruprodukterna, och då särskilt för massaexporten, är som synes och som tidigare berörts utvecklingen gynnsam.

Lugn prisutveckling

Resultatet av det hittills gångna årets prisutveckling har blivit bättre än man vid årets början i allmänhet vågade hoppas på. Den höga aktiviteten har sålunda ännu inte satt några större spår på detta område. Orsaken är väl närmast, förutom de inledningsvis nämnda, att det inte längre finns någon varubrist som kan pressa upp priserna liksom att konkurrensen är hård på de flesta områden.

Konsumentprisindex har sålunda hittills under 1960, med undantag för en tillfällig nedgång i april, legat oförändrat. Däremot ligger det ungefär 4½ % över nivån från 1959. Men denna uppgång beror till två tredjedelar på omsättningsskattens införande. I partihandledet har emellertid en viss prisstegring förekommit de senaste månaderna och jämfört med i fjol ligger priserna ca 3½ % högre. Någon egentlig fara för inflationistiska prisstegringar föreligger dock, såvitt man nu kan bedöma, inte under de närmaste månaderna. Utomlands har nämligen prisutvecklingen även överlag varit ovanligt lugn.

Eftersom integrationen i Västeuropa kommer att göra oss mer sårbara har vi inte heller längre råd med en smygande inflation. Och en av de viktigaste orsakerna till den rådande gynnsamma ekonomiska utvecklingen i vårt land är ju också när allt kommer omkring att prisnivån hos oss åtminstone tills vidare inte stigit fortare än i övriga västeuropeiska länder.

Göran Ahrsjö